

Una noia i un soldat

Carles Montpart Tura

Tot i ser una escriptora que, com s'ha dit en més d'una ocasió, no sol formar part del cànon literari sancionat per les veus més acadèmiques, és evident que l'obra literària de Teresa Pàmies constitueix un referent ineludible de la literatura que testimonia un dels períodes més difícils de la història de la Catalunya contemporània: la guerra civil, la postguerra i l'exili. La recuperació d'una novel·la fins avui inèdita i l'aparició d'una completa visió de la seva vida i la seva obra són dos bons motius per proposar aquest mes una aproximació a aquesta escriptora balaguerina.

Filla d'un marxista

Teresa Pàmies i Bertran (Balaguer, 1919 – Granada, 2012) va néixer en el si d'una família de petits pagesos en què el marxisme que havia triomfat en la revolució russa de 1917 era la ideologia irrenunciable del seu pare. Membre primer de la UGT i després de la CNT, Tomàs Pàmies i Pla havia contribuït l'any 1920 a formar el Grup d'Amics de l'URSS a Balaguer i havia estat fundador i regidor del Bloc Obrer i Camperol (BOC). Aquesta passió per la política Tomàs Pàmies la va transmetre especialment als dos fills grans, Teresa i Josep. Teresa Pàmies, per exemple, als deu anys acompanyava el seu pare als mítings i als diversos actes polítics que feia i s'encarregava de vendre *La Batalla*, la revista portaveu del BOC.

La mare, en canvi, Rosa Bertran i Figuerola —coneguda com la Moreneta del Pastor, perquè era de pell morena i de família de pastors—, no havia anat mai a escola i, fruit de la influència d'unes ties amb qui s'havia criat perquè era òrfena, professava un gran sentiment catòlic, fins a l'extrem que anava cada dia a missa a primera hora del matí. El matrimoni, que va tenir dos fills més, Pau i Maria, vivia en ple centre històric de Balaguer en una casa vella, fosca i estreta.

Tomàs Pàmies, que de jove ajudava el seu pare a l'hort i recollia fems pel carrer per guanyar algun diner, de seguida que va poder va deixar la terra, va adquirir un carro i va muntar un petit negoci de transport anomenat "El Ràpid". Més endavant substituïria el carro per una camioneta i Teresa l'ajudaria

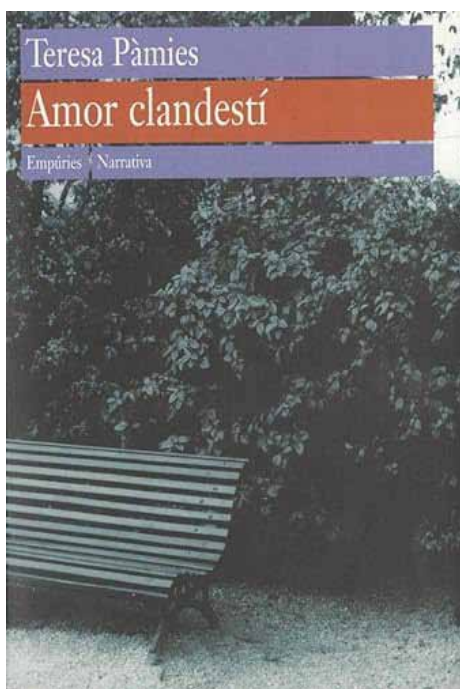

a fer factures i a mecanografiar els articles revolucionaris que escrivia. Tot i que se sentia proper al Partit Comunista d'Espanya, que s'havia fundat l'any 1921, no s'hi va afiliar mai perquè no compartia els seus postulats centralistes. Sí que, en canvi, va participar en la crida que va fer Francesc Macià per proclamar la República Catalana a Olot, en el que més endavant esdevindria el conegut episodi dels fets de Prats de Molló. Quatre anys més tard, l'any 1930, Teresa Pàmies hauria de veure el seu pare empresonat a Lleida —on hi va passar tres mesos— per haver participat en la insurrecció de Jaca, que pretenia proclamar la república a Espanya. Més endavant, Tomàs Pàmies va deixar la militància del BOC, però no la de la UGT, i es va dedicar a fer propaganda marxista en actes i tertúlies i distribuint la revista editada a França *URSS en construction*. Mentrestant, la mare s'havia d'ocupar de tota la vida domèstica i de la criança dels quatre fills. La futura escriptora ho deixaria escrit de forma contundent molts anys després: "A casa nostra, ho feia tot la mare".

A part d'aquest ambient fortament polititzat, la infantesa de Teresa Pàmies, segons Montserrat Bacardí, la seva biògrafa, segurament va ser feliç: "Tot fa pensar que, en efecte, la seva va ser una infantesa feliç, tant com les privacions i les estretors ho permetien. Perquè, de bracet, hi havia les amigues, els jocs, els passeigs, els banys, els balls populars, les festes majors, els focs de Sant Joan, les torrades de Santa Teresa... i les batudes a l'era de l'avi Pàmies, l'edèn esvaït" (Montserrat Bacardí, *La veritat literària de Teresa Pàmies*, Eumo Editorial, 2023, p. 24).

La guerra ho canvia tot

Teresa Pàmies havia anat a l'escola pública i s'havia format a casa amb la lectura de novel·les populars en castellà i amb les

Pàgines viscudes de Josep Maria Folch i Torres que es publicaven a la revista *En Patufet*. Al mateix temps, a partir dels dotze anys, va entrar a formar part de l'Orfeó Balaguerí, fet que la va posar en contacte amb un ampli repertori de cançons populars i patriòtiques que l'acompanyarien al llarg de tota la vida. També de ben joveneta, Teresa va entrar d'aprenenta a ca la Pasquala Pueyo, una de les modistes més reputades de Balaguer, on va aprendre un ofici que li hauria de ser molt útil en la seva atafegada vida posterior.

Però l'esclat de la guerra ho canvia tot, i Teresa Pàmies inicia una carrera de compromís polític que havia de durar tota la vida. Pel juliol de 1936, Tomàs Pàmies s'afilia al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), que s'acaba de fundar i que es defineix com a marxista-leninista, i Teresa ho fa a la branca juvenil, les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC).

Després d'exercir com a comissària política en un hospici regit per monges a Lleida, Teresa Pàmies va anar com a representant de la comarca de la Noguera al ple de delegats dels comitès locals de les JSUC a Barcelona i, gairebé sense saber com —segurament que el seu marcat caràcter, la forta convicció republicana i, per què no, el fet de saber escriure a

màquina, hi van influir—, ja s'hi va quedar. Teresa Pàmies, que només tenia 17 anys, va ser nomenada secretària femenina i responsable de premsa i propaganda de l'executiva de les JSUC i va traslladar-se a viure a l'Hotel Colón, que havia estat expropiat i convertit en la seu del PSUC i de les JSUC.

Activista, articulista i oradora

Pocs mesos després, per l'abril de 1937, les JSUC —juntament amb altres organitzacions— van impulsar la creació de l'Aliança Nacional de la Dona Jove, que

Teresa Pàmies

va tenir com a presidenta Montserrat Martínez, d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i que va comptar amb el suport de la Generalitat. La nova organització, que es va presentar en un gran míting el dia 25 d'abril al Teatre Nou de Barcelona, va incloure Teresa Pàmies al comitè de direcció com a responsable de propaganda. La futura escriptora ocupava ara un nou despatx, a la ronda Universitat, en un entresol requisat a unes religioses de la Bonanova.

Pel novembre del mateix any, va tenir lloc el I Congrés Nacional de la Dona, al Palau de la Música Catalana. Segons ens reporta Montserrat Bacardí, "Teresa Pàmies en signava la convocatòria, al costat de noms com Maria Rosa Arquimbau, Maria Dolors Bargalló, Aurora Bertrana, Lena Imbert, Carme Montoriol, Anna Murià, Carme Nicolau, Dolors Piera o Mercè Rodoreda" i "més enllà dels manifestos i les proclames de bones intencions, l'Aliança va dur a terme tasques diverses, totes amb un rerefons: 'elevant la moral dels combatents' i contribuir, cadascú des del seu lloc, a guanyar la guerra" (op. cit., p. 46).

Entre les diverses tasques que exercia, Teresa Pàmies va dirigir el setmanari *Juliol, periòdic de la joventut*, la revista de les JSUC, on l'escriptora publicava textos regularment que segons alguns estudiosos destacaven pel vigor estilístic, la ferma capacitat propagandística i l'obsessió per defensar el paper de la dona i la unitat i la capacitat mobilitzadora del jovent. Una selecció d'aquests articles, juntament amb els que va publicar en revistes de l'òrbita comunista, com *El Dia*, *Frente Rojo*, *La Rambla*, *Las Noticias* o *Treball*, han estat recopilats al volum *Estem en guerra. Escrits 1936-1939* (Cossetània Edicions, 2005, a càrrec de Xènia Guirao i David Jané).

Per Montserrat Bacardí, "entre els disset i els dinou anys, Teresa Pàmies ordia plans, fixava estratègies, preparava activitats, escrivia

articles... i intervenia en actes polítics. Com a oradora tenia unes qualitats manifestes: la flagrant joventut, una presència agradable de noia obrera, una veu clara i forta, l'entusiasme i la passió, un discurs esmolat i, alhora, creïble i convincent" (op. cit., p. 48). Un dels moments destacats de la seva activitat com a oradora va ser en l'acte "Dia de Madrid" que es va celebrar el 8 de març de 1937 a la plaça de la Monumental, en solidaritat amb la capital assetjada, i en el qual Teresa Pàmies va parlar en representació de les joves catalanes, al costat de Dolors Bargalló, Margarida Nelken, Federica Montseny i Lluís Companys.

Un altre fet important va ser la seva participació, com a representant de la República, al II Congrés Mundial de la Joventut, que es va celebrar del 16 al 26 d'agost de 1938 al Vassar College de la ciutat de Poughkeepsie, a l'estat de Nova York, sota la presidència honorífica d'Eleanor Roosevelt. Teresa Pàmies tenia 19 anys i empenia el seu primer viatge a l'estranger. Després de participar en el Congrés, al costat d'altres membres representants del govern de la República, la delegació va emprendre un llarg periple pels Estats Units per defensar i recollir fons per a la causa republicana.

En aquest periple Pàmies seria coneguda com "the spanish war's girl".

La derrota

Com és sabut, i malgrat els esforços de la República per obtenir ajuda internacional, quan Teresa Pàmies torna dels Estats Units la guerra ja està decidida a favor del bàndol del general Franco. Els primers dies d'abril de 1938, les tropes del govern de Burgos ja havien arribat a Lleida i Balaguer. Tomàs Pàmies, que havia esdevingut funcionari de la Conselleria de Sanitat de la Generalitat, havia fugit i s'havia unit al Batalló de Metralladores del PSUC, una unitat creada per fer perilloses incursions en territori nacional. El fill gran, Josep, va

haver d'interrompre la carrera d'enginyer industrial i, amb setze anys, va enrolar-se com a voluntari al front, a la Brigada 155, a Calanda, Terol. Per la seva joventut, però, va acabar destinat a tasques administratives a la Conselleria d'Economia i Agricultura que tenia la seu a la Pedrera, edifici confiscat pel PSUC.

La mare de Teresa Pàmies i els dos fills petits van fugir de Balaguer i van trobar aixopluc primer a Cervera i després a Barcelona. Gràcies a diverses amistats, el Pau va entrar d'aprenent en un bar de la ronda de Sant Antoni i la Maria, que tenia onze anys, va entrar a l'escola-colònia Nadezhda Krupskaya, una de les residències promogudes pel govern de la República per acollir els nens evacuats de les zones "ocupades". Tots tres van romandre a Barcelona els deu mesos que la ciutat va resistir l'avanç feixista.

Malgrat que fins l'últim moment Teresa Pàmies segueix involucrada en la lluita en favor de la República, fins i tot amb la intenció de fer una desesperada barricada al barri de la Bonanova, la realitat s'acaba imposant: el 26 de gener les tropes franquistes entren a Barcelona. És la derrota i comença un llarg exili.

Comença una altra vida

Mentre finalment la mare de l'escriptora es queda a Barcelona amb la filla petita, el pare i els tres germans comencen un llarg exili, en un itinerari que els mantindrà gairebé per sempre més separats.

En el cas de Teresa Pàmies —i a diferència dels homes, que es confinaven en camps de concentració al sud de França—

la ruta de l'exili comença en una caserna abandonada als afores de Magnac-Laval, prop de Llemotges, on s'hi encabeixen uns set-cents refugiats. Amb l'ajuda dels companys del partit, en una operació organitzada per Gregori López Raimundo, Teresa Pàmies va fugir de la caserna i es va traslladar a París, a casa de l'activista comunista Germaine Monteil, decidida a continuar la lluita contra el feixisme, ara de forma clandestina.

Gregori López Raimundo, aragonès, havia arribat a Barcelona l'any 1932, i havia treballat d'aprenent de comerç i de sastre des dels dotze anys. Posteriorment es va afiliar al les JSUC i al PSUC i va encetar una carrera política que el va portar, amb l'inici de la guerra, a ser designat comissari polític

al quarter Voroixílov, on van allotjar-se els primers brigadistes internacionals. Més tard, a la tardor de 1937, va ser designat comissari polític de les Joventuts al X Cos de l'Exèrcit. A partir de l'abril de 1938 es va establir a l'Hotel Colón, on exercia de secretari de

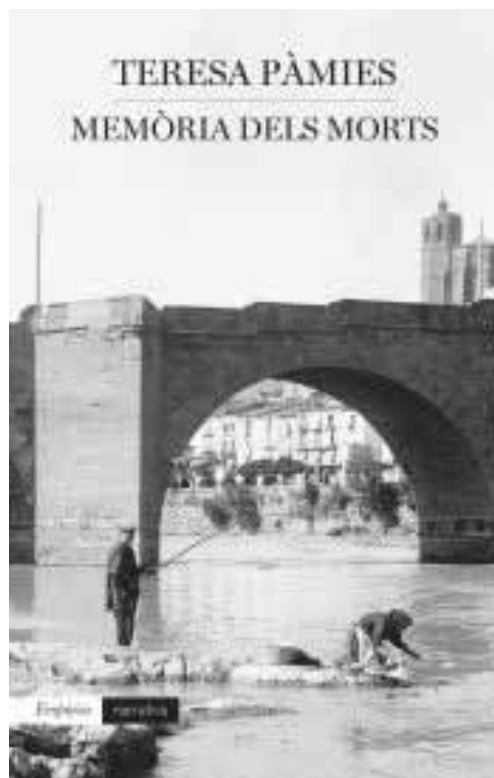
propaganda del comitè executiu de les JSUC. Va ser en aquest temps, que Teresa Pàmies hi va establir una incipient relació sentimental que, a causa de gelosies mútues, es va acabar trencant.

Teresa Pàmies, que era seguida per la policia des que s'havia evadit de Magnac-Laval, finalment va ser detinguda i empresonada a la presó de dones de La Roquette. Al cap de tres mesos, quedava en llibertat amb la condició que abandonés França. Amb l'ajut del Servei d'Evacuació de Refugiats Espanyols (SERE), i organitzat per les JSUC, es va decidir que l'escriptora s'embarcava en una

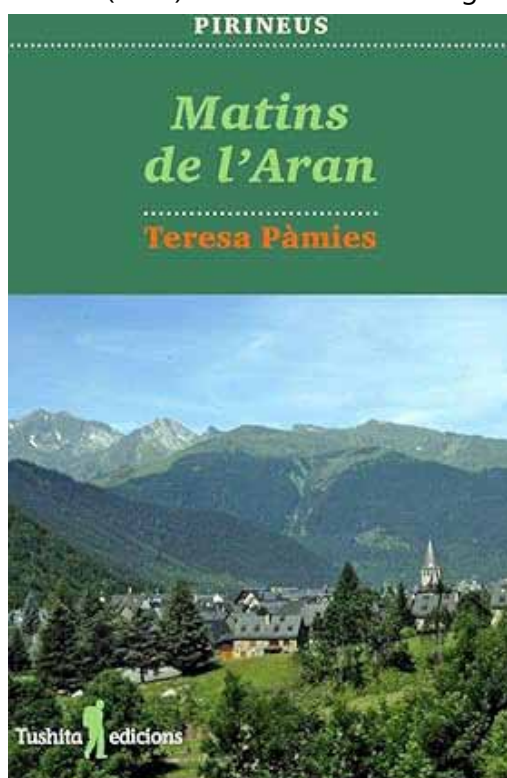

de les expedicions col·lectives que tenien com a destí Santo Domingo. A l'illa —on aleshores governava el dictador Rafael Leónidas Trujillo— i amb identitat falsa a nom de Trinidad Costa, Teresa Pàmies s'hi va estar des del desembre de 1939 fins a l'estiu de 1940, que va embarcar cap a Cuba de pas cap a Mèxic, on finalment s'hi establiria de manera permanent al llarg de sis anys, ara amb el nom fals d'Esperanza Rico.

Malgrat que, com veurem, l'obra literària de Teresa Pàmies és un reflex força fidel de la seva vida, sorprèn, segons la seva biògrafa, Montserrat Bacardí, el mutisme que sobre aquesta etapa mexicana trobem en tots els seus llibres (op. cit., p. 99). En aquest país, Teresa Pàmies s'inscriu a la primera promoció de periodisme de la Universidad Femenina de México (UFM) i va haver-hi d'esdevenir una

México (UFM) i va haver-hi d'esdevenir una

Belgrad, Praga i París

Pel febrer de 1947 Teresa Pàmies, Félix Barriga i el seu fill es traslladen a Belgrad, una ciutat que tot just es començava a recuperar dels bombardejos que havia sofert durant la

Segona Guerra Mundial. En aquesta ciutat, on hi havia un important nucli de militants del PCE que seguien treballant en la lluita antifranquista, Teresa Pàmies va encetar la seva carrera professional com a periodista a Ràdio Belgrad, l'emissora oficial del país. Hi treballava de redactora-locutora en les emissions en llengua castellana, una llengua que d'ara endavant esdevindrà la seva llengua familiar.

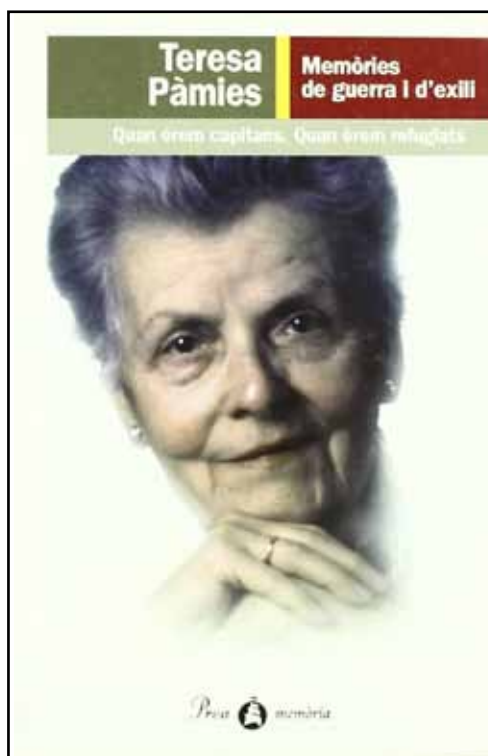
Quan es va produir la ruptura entre Stalin i Tito —que en els ambients comunistes espanyols va ser titllat de "renegat"—, Félix Barriga i Teresa Pàmies van optar per mantenir-se fidels al partit i, per tant, no van tenir cap més remei que abandonar el país. El nou destí: Praga, capital d'un país que des del 1948 per Klement Gotwald, un fidel estalinista.

A la capital txecoslovaca Teresa Pàmies hi va viure onze anys i va reprendre la seva activitat periodística, ara a la secció espanyola de Ràdio Praga, no només com a locutora sinó també com a reportera d'esdeveniments diversos: concerts, conferències, inauguracions... El matrimoni i el seu fill vivien en un apartament moblat cedit pel govern comunista al número 8 del carrer Na Slupi. Malgrat que tota la vida social de la colònia comunista de Praga es feia en castellà, Teresa Pàmies comença a aprendre el txec, fet que, a part de facilitar-li la vida quotidiana, li obre les portes com a traductora i intèrpret.

L'any 1950 va néixer el segon

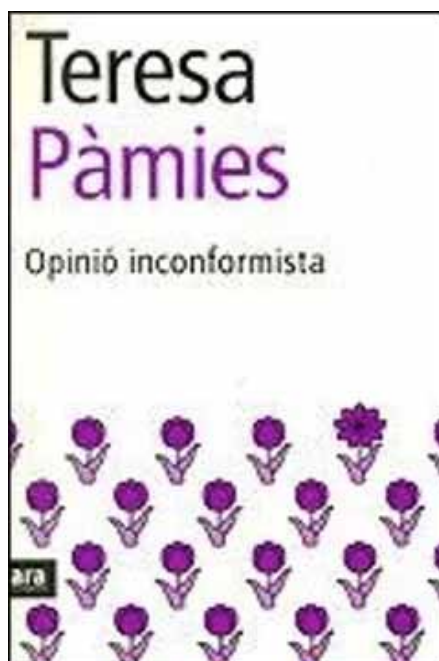
fill del matrimoni, Carme, que a causa d'una paràlisi cerebral va viure gairebé sempre internada en un centre especialitzat fins que va morir als vint anys. L'any 1952 va néixer el tercer fill, Pau, i a partir d'aquest moment es produeix un distanciament progressiu amb Félix Barriga que acaba amb una ruptura total. Segons Montserrat Bacardí: "Sense l'emoció de les missions secretes compartides, en les fredors i les angúnies dels règims socialistes de postguerra, s'evidenciava la incompatibilitat de dos caràcters forts i severs, es posava de manifest, vaja, que no tenien res en comú: si ella apreciava l'esforç, la disciplina i l'austeritat, ell tendia a la inacció, les humorades i la barrila: ella treballava i militava totes les hores que podia, ell en passava motes fent cerveses amb els amics a les tavernes i perseguint noies vistoses; ella es delia per llegir i escriure, mentre que ell a penes en sabia" (op. cit., p. 131). Coincidint amb la ruptura amb Félix Barriga, Tomàs Pàmies, el pare de Teresa, s'instal·la amb ella a Praga després d'haver tingut diverses ocupacions a França.

També Gregori López Raimundo, després d'haver superat alguns episodis de presó, un consell de guerra i d'haver-li estat revocada una condemna a mort —a més d'haver-se consolidat com el principal dirigent del PSUC, avalat pel PCE de Santiago Carrillo—, acaba a Praga per assistir a la celebració del cinquè congrés del PCE. López Raimundo i Teresa Pàmies, que ja havien tingut un breu contacte a Mèxic, inicien a Praga un retrobament que a partir d'aquest moment es convertirà en una història d'amor i militància compartida que durarà fins al final

dels seus dies. L'any 1956 neix a Praga el seu primer fill, Antoni, que serà el quart de Teresa Pàmies, però no podran iniciar una vida junts, perquè ell viurà gairebé sempre clandestinament a Barcelona mentre que ella de moment es quedarà a Praga. Com que Teresa Pàmies va haver d'acudir sola a la maternitat, tant en aquest cas, com en el següent fill que tindran, l'escriptora decideix que els fills amb Gregori López Raimundo duren els seus cognoms: Pàmies Bertran.

Malgrat que a Praga Teresa Pàmies hi tenia el pare, les amistats i la feina, l'any 1959 decideix abandonar Txecoslovàquia i instal·lar-se a París amb el petit Antoni de tres anys. Ara, ja força distanciada de les activitats més militants, i, per tant, sense l'ajuda del partit, l'escriptora comença una nova i incerta etapa del seu llarg exili. Pàmies es guanyarà la vida despatxant en una botiga d'esports, cosint, planxant, fent neteja i cooperarà, sense cobrar, amb Radio España Independiente, coneguda com "La Pirenaica", i amb articles a publicacions del partit com ara *Nous Horitzons*, *Nuestra Bandera* i *Treball* i amb alguns reportatges a *Serra d'Or* i *Orifloma*. Al cap d'un any de ser a París, el 26 de gener de 1960, naixia el seu fill petit, Sergi Pàmies Bertran, que amb el temps esdevindria un reconegut escriptor. Ella mateixa, en aquesta etapa parisenca, comença a escriure narracions i novel·les, en català i castellà, que sovint envia, sense èxit, al premis literaris que es començaven a convocar a Catalunya i que constituïran l'embrió d'una gran part de la seva obra literària posterior.

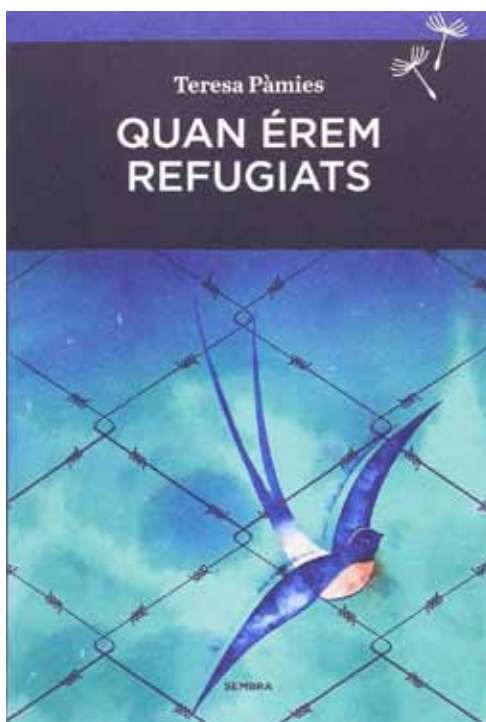
Un premi que ho capgira tot. El retorn

El gener de 1971, Teresa Pàmies va guanyar el premi Josep Pla per *Testament a Praga*, un llibre que havia escrit conjuntament amb el seu pare, que havia mort a Praga el 15 d'octubre de 1966, a setanta-set anys i jubilat com a jardiner municipal, la seva darrera ocupació. La meitat de l'import del premi— d'un total de 200.000 pessetes— (l'altra meitat va ser per al partit), va fer prendre a Teresa Pàmies una decisió important i que no va ser compresa per una bona part dels seus companys militants: tornar a Catalunya, a una Espanya governada encara pel general Franco. Pel juliol de 1971, amb cinquanta-un anys, l'escriptora s'instal·la a Barcelona amb la intenció de quedar-s'hi, després d'un llarg exili de més de trenta anys només trencats puntualment l'any 1958 en una visita a la tomba de la seva mare, a Balaguer.

A partir d'aquest moment, i malgrat les enormes traves que la censura imposa a la publicació d'obres en català, i també en castellà en funció del contingut, Teresa Pàmies enceta una prolífica carrera de traductora, narradora i novel·lista. Entre els anys 1972 i 1978 Pàmies tradueix a preu fet una vintena de títols de l'anglès al castellà, i en cinc anys, del 1974 al 1979, publica una quinzena d'obres originals.

Una dècada prodigiosa

Testament a Praga (Destino, 1971; labutxaca, 2012), en paraules de Montserrat Bacardí, "s'articula al voltant del "testament", en forma de memòries, que el lluitador balaguerí va redactar entre 1958 i 1962 a la darrera ciutat del seu exili. Hi passava revista als episodis més rellevants de la seva vida, des

dels primers records fins al retir dels últims anys, quan ja n'havia complert setanta i l'havien jubilat com a jardiner municipal. El seu testimoni s'intercala amb la visió que li suscita a la filla a París, el 1968—i el 1970, en la tercera part, una mena d'epíleg—, en llegir, seleccionar i picar a màquina els textos del pare; hi dialoga, a més, per fer-li cinc cèntims d'alguns esdeveniments que ell ja no ha viscut: singularment, la intervenció soviètica a Praga, el 21 d'agost de 1968, que posava fi a una "primavera" esperançada, avortada per la força de les armes" (op. cit., p. 223).

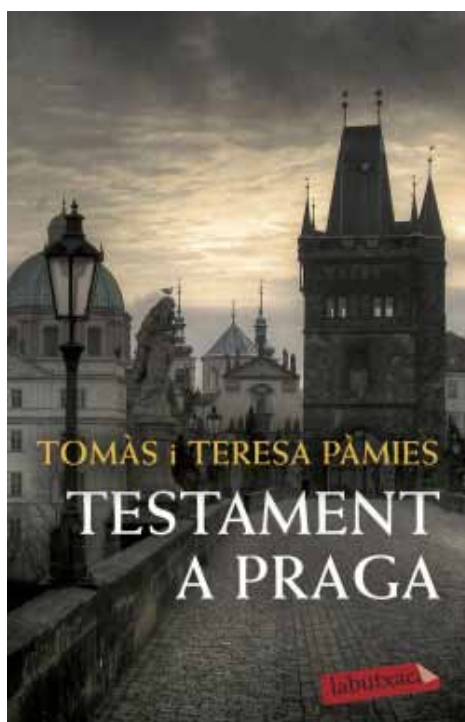
L'any següent, el 1972, *Testament a Praga* va rebre el premi Crítica de Serra d'Or de memòries, i les successives edicions confirmen que va ser una obra molt ben rebuda per un públic que, a les acaballes del franquisme, tenia moltes ganes de llegir testimonis de primera mà tant de la Guerra Civil com de la dura experiència de l'exili. En cercles comunistes i en els països del bloc de l'Est, en canvi, el llibre va arribar a ser titllat d'antisoviètic i no es va traduir, per exemple, a l'eslovè fins a l'any 1983.

Apartir d'aquest moment, i com hem apuntat més amunt, Teresa Pàmies inicia una frenètica carrera literària que l'autora ha de compaginar amb tots els problemes que es deriven de la seva instal·lació a Barcelona (obtenció del passaport, escolarització dels fills, Antoni i Sergi, de quinze i onze anys, etc.), oficialment com a mare soltera, i un dels quals és, evidentment, el seguiment de la seva vida que fa la policia franquista de cara a obtenir informació sobre el seu "amante" López Raimundo, que seguia actuant en la clandestinitat.

Per culpa de la censura, Teresa Pàmies no va veure publicats el següents llibres fins al cap de tres anys: *Quan érem capitans. Memòries d'aquella guerra* (Doposa, 1974) i *Va ploure tot el dia* (Edicions 62, 1974; labutxaca, 2012). El primer, que va obtenir el premi Joan Estelrich 1974, va sortir per Sant Jordi força mutilat per la censura i narrava l'experiència de l'escriptora durant la guerra civil, viscuda, com sabem, a Barcelona. El segon —el títol que, juntament amb *Testament a Praga*, l'autora sempre va dir que s'estimava més— converteix en novel·la la desagradable experiència de l'interrogatori que l'escriptora va patir durant tot un dia a la Jefatura Superior de Policia de la Via Laietana l'abril de 1973. Tots dos llibres van tenir un gran èxit en aquell Sant Jordi, fet que li va obrir les portes d'editorials i la possibilitat d'escriure col·laboracions a la premsa.

Durant la dècada dels setanta, com hem dit, els títols se succeïen de forma imparable. En destaquen, entre molts d'altres, *Crònica de la vetlla* (Selecta, 1975), *Dona de pres* (Proa, 1975, reedició de 1999), *Gent del meu exili* (Galba, 1975; Empúries, 2001, amb pròleg de Tomás Pamies), un amè recull de descripcions de personatges que l'autora va conèixer i d'episodis que va viure als diferents països on va estar; *Quan érem refugiats. Memòries d'un exili* (Doposa, 1975; reeditat, conjuntament amb *Quan érem capitans*, a Proa, 2000 i en volum solt a Sembrà Llibres, 2017), *Si vas a París, papà...* (*Diari de maig*, 1968) (Nova Terra, 1975; Tigre de Paper, 2018), un reportatge amb forma de dietari del maig francès, viscut de primera mà; *Amor clandestí*

seva trajectòria literària era més reconeguda, Teresa Pàmies va seguir mantenint una gran activitat, tot i que el ritme de publicació de llibres es va alentir una mica.

(Galba, 1976; Empúries, 1998), una crònica sentimental de les no sempre fàcils relacions de parella amb Gregori López Raimundo, *Cròniques de naufrags* (Destino, 1977) i *Aquell vellet gentil i pulcre* (Moll, 1978).

En castellà, destaquen *Los que se fueron. Los que no volverán. Los que vuelven* (Martínez Roca, 1976), *Romanticismo militante* (Galba, 1976), *Una española llamada Dolores Ibárruri* (Martínez Roca, 1976) i *Los niños de la guerra* (Bruguera, 1977).

Una llarga carrera

Al llarg de les dues dècades següents, ja plenament integrada a la vida barcelonina, i en un país que estrenava un règim democràtic en el qual cada cop la seva trajectòria literària era més reconeguda, Teresa Pàmies va seguir mantenint una gran activitat, tot i que el ritme de publicació de llibres es va alentir una mica.

Pel que fa a la seva relació amb el periodisme, Teresa Pàmies col·laborava al diari *Avui* des que havia sortit el 23 d'abril de 1976. Ho feia a les pàgines de "Diàleg" i ho va seguir fent en diverses seccions al llarg de trenta-tres anys, fins al 18 de novembre de 2009, en què en complir noranta anys va dir adéu a les seves col·laboracions amb l'article "A tall de comiat". El seu estil directe, esmolat i sovint polèmic van fer que tingués sempre molts lectors. Una selecció dels seus articles els podem trobar recollits als volums *Opinió de dona* (Edicions 62, 1983) i *Opinió inconformista* (Ara Llibres, 2003). Ocasionalment, Teresa Pàmies també va escriure al *Diari de Barcelona*, al *Diari de Lleida* i en revistes com *Canigó*,

El Ciervo, *Revista de Girona*, *Quaderns de l'Obra Social o Triunfo*, i a la premsa del partit, *Nous Horitzons*.

Pel que fa a la seva activitat radiofònica, iniciada a l'exili a Ràdio Belgrad, Ràdio Praga i la Pirenaica, Teresa Pàmies va començar a col·laborar l'any 1987 al programa *El matí de Josep Cuní*, que es va emetre fins l'any 1995 a Catalunya Ràdio, del 1995 al 2000 a COMRàdio i del 2000 al 2003 a Ona Catalana. Hi participava amb una secció setmanal de gran popularitat anomenada "Crònica social a ritme de bolero", que consistia en la lectura d'un text on gairebé sempre destacava la defensa dels sectors més desfavorits de la societat i la denúncia de les injustícies, i que finalitzava amb un bolero triat per ella mateixa, una de les seves grans passions, a part de la lectura i l'escriptura. Una selecció d'aquests escrits han estat recollits als volums *Coses de la vida a ritme de bolero* (Empúries, 1993) i *La vida amb cançó. Cròniques radiofòniques* (Empúries, 1999).

Al llarg d'aquestes dècades, Teresa Pàmies també va escriure un conjunt de llibres que podríem incloure en la categoria de llibres de viatges. A partir d'un itinerari fet durant les vacances, l'autora construeix un conjunt interessant de relats al voltant d'una geografia concreta. En podem destacar *Vacances aragoneses* (Destino, 1979), *Busqueu-me a Granada (Diari d'un viatge)* (Destino, 1980), *Matins a l'Aran. Narracions* (Pòrtic, 1982; Tushita Edicions, 2019), *Praga* (1987), *Massa tard per a Cèlia* (Destino, 1984), *Jardí enfonsat. Viatge a Castella i Lleó* (Destino, 1992), *Nadal a Porto* (Empúries, 1994) i *La Noguera* (Dissenys Culturals, 1994).

Pel que fa a la seva temàtica principal, la guerra i l'exili, Teresa Pàmies encara va publicar durant aquests anys títols com *Memòria dels morts* (Planeta, 1981, finalista del premi Ramon Llull; Empúries, 2019), centrada en la figura de la mare i, en certa manera, un text complementari de *Testament a Praga*, i *Els anys de lluita. Carta a la neta sobre el comunisme* (Columna, 2001).

La filla del Gudari (Empúries, 1997, finalista del premi Ramon Llull), en canvi, se centra també en el postfranquisme i el tema del terrorisme basc. Pàmies també va escriure llibres relacionats directament amb el procés d'envelliment, com ara *L'aventura d'envellir* (Empúries, 2002) o *Conviure amb la mort* (Empúries, 2003), i unes curioses *Cartes al fill recluta* (Pòrtic, 1984) destinades a Sergi Pàmies quan feia el servei militar a Vitòria entre els anys 1980 i 1981, època durant la qual es va produir el cop d'estat encapçalat pel tinent coronel Antonio Tejero Molina.

Una novel·la inèdita

Dèiem a l'encapçalament d'aquest article que el motiu per escriure'l es trobava en la recent

publicació d'una novel·la inèdita de Teresa Pàmies i en l'aparició d'un extens estudi sobre la seva vida i la seva producció escrita. El volum *La veritat literària de Teresa Pàmies*, que ja hem citat reiteradament al llarg del nostre text, i que ha estat guardonat amb el III Premi d'Assaig Ricard Torrents Bertrana, és obra de la catedràtica de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona Montserrat Bacardí, a la qual devem i agraïm la informació que hem anat desenvolupant en totes aquestes ratlles.

També és gràcies a aquesta estudiosa que disposem per primera vegada d'una edició de la novel·la inèdita fins ara *Una noia i un soldat* (Adesiara, 2023, edició i introducció a cura de Montserrat Bacardí). Segons Bacardí, el text, datat el febrer de 1972 i descobert per ella mateixa a l'Archivo General de la Administración, a Alcalá de Henares, "devia ser la primera obra que va acabar aquí, durant el primer mig any de la tornada" (op. cit., p. 15-16). La novel·la, presentada per l'editorial Destino a la censura, no va obtenir el permís per publicar-se. Algunes de les raons que s'esgrimien en els dos informes que els censors van elaborar eren les següents: "Novela escrita con un desenfado desafiante y en un tono demagógico y panfletario por demás [...] Se alaba la revolución violenta [...] Se elogia a los rusos [...] Se hacen panegíricos de Companys [...] Se insiste

machaconamente en que los culpables de la guerra fueron "los que la empezaron" [...] La novela, en fin, es totalmente destructiva y denegable de necesidad" ("La novel·la de la guerra de Teresa Pàmies", op. cit., p. 16).

Així com en el cas de *Testament a Praga* o *Dona de pres* Teresa Pàmies es va avenir a suprimir algun passatge o a canviar alguna expressió perquè poguessin sortir publicades, amb *Una noia i un soldat* l'escriptora no va transigir i, en conseqüència, la novel·la no va veure la llum. Segons la seva biògrafa, aquest comportament podia obeir a dues raons, "la insatisfacció envers la vàlua de l'obra o bé la convicció que aquella 'novel·la de la guerra civil' no passaria mai els filtres del control franquista" (op. cit., p. 41).

Una noia i un soldat —que segurament té l'origen en una novel·la escrita als anys seixanta anomenada *La xiqueta de Balaguer*, avui perduda— és una obra plenament autobiogràfica, malgrat el canvi dels noms, protagonitzada per Ton Juneda i Cinta Planes. Partint d'una relació de festeig infantil en un ambient plàcid de poble, quan comença el relat la guerra ja ha esclatat i els dos protagonistes intenten un retrobament. La novel·la s'estructura en quatre parts: en la primera el lector troba —a través de l'alternança de les dues veus principals, com a *Testament a Praga*— l'evocació del passat i com l'evolució dels fets ha anat canviant el caràcter dels protagonistes; a la segona, la narració se centra en els primers anys del franquisme i en la figura de la mare de la Cinta, humiliada pels seus veïns i patint un dur exili interior; a la tercera s'explica el periple de Cinta Planes durant la guerra, que coincideix exactament amb el de Teresa Pàmies: supervisora en un hospici de monges, dirigent de les JSUC amb seu a l'Hotel Colón, impulsora de l'Aliança Nacional de la Dona Jove...; finalment, a l'última part es reprèn l'acció de la primera fins a la consecució de la trobada dels dos protagonistes durant els fets de maig de 1937, una trobada que els confirma que les circumstàncies els han canviat i que ja no són els mateixos que es van separar a l'esclat de la Guerra Civil.

Per Montserrat Bacardí, "a *Una noia i un soldat* la guerra és presentada des d'una perspectiva femenina singular, d'una jove militant i lluitadora que, obligada a romandre a la rereguarda justament perquè era dona, combatia sense defallença amb les armes que tenia a l'abast: el voluntariat, la cooperació organitzada, l'oratori, l'escriptura... [...] En aquest sentit, es tracta

d'una narració testimonial i política, alhora exemplar i justificativa, una novel·la de la 'memòria utòpica', en la qual els fets d'ahir es rememoren, també, amb vista a l'avui" (op. cit., p. 27-28).

Pel que fa a l'estil, Pàmies utilitza un efectiu monòleg interior per al personatge del Ton, ple de vaivens que reflecteixen els seus dubtes, angoixes i desencants, mentre que la Cinta s'expressa amb un discurs ordenat i plenament racional que ens transmet clarament la radicalitat dels seus ideals milicians.

En definitiva, *Una noia i un soldat* pot ser una molt bona porta d'entrada al coneixement de l'obra literària de Teresa Pàmies, que només amb títols com *Testament a Praga*, *Quan érem capitans*, *Quan érem refugiats*, *Va ploure tot el dia*, *Gent del meu exili* o *Amor clandestí* ja mereix figurar en els noms imprescindibles de la nostra literatura contemporània.

L'any 2000 Teresa Pàmies va rebre la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona i un any més tard la seva labor com a escriptora va ser reconeguda amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. El 2003 també va rebre el Premi Trajectòria de la Setmana del Llibre en Català. Des del 2011, l'Edifici Collage, al carrer Comte d'Urgell de Barcelona, que engloba el Centre Cívic Urgell, la Biblioteca Agustí Centelles i l'escola bressol El Roure du el nom Centre Cultural Teresa Pàmies. L'escriptora va morir a Granada, a casa del seu fill Antoni i la seva nora Paquita Rodríguez, el 13 de març de 2012 a l'edat de 92 anys. ■